

Getuigenis

Jacques CLAES (1929 – 2022)

Professor Jacques Claes was een begenadigd verteller. En net omdat hij een begenadigd verteller was, was hij ook een begenadigd leraar en hoogleraar. Hij behoorde tot die voor velen onvergetelijke eerste generatie UFSIA-professoren, hij was de ‘primus inter pares’. Toen ik zijn assistent werd in 1986, vroeg hij mij om zijn eerste les te volgen, zodat ik een idee had hoe hij te werk ging. Ik heb al zijn lessen gevolgd. Dat was geen opdracht, dat was een feest.

Hij gaf die lessen op vrijdagmiddag, een tijdstip dat de meeste docenten wilden mijden. Net dan daalde Jacques Claes bijna majestueus de trappen af naar R-001 en stipt om 14 uur begon hij zijn betoog. De zaal zat overvol, de aandacht boordevol, de stilte hoorbaar. Hij was een begenadigd verteller.

Vertellen deed hij niet alleen voor studenten. Jarenlang trok hij bijna wekelijks door Vlaanderen en Nederland. Lang vooraleer het woord was uitgevonden was hij al een BV of een BN’er. Tien jaar na zijn emeritaat vroeg ik hem om nog eens op te treden als gastdocent in het vak levensbeschouwing. Uit de studentenevaluatie kwam hij met voorsprong als de beste docent naar voren. Toen ik hem dat vertelde, glimlachte hij alsof hij dat altijd al geweten had.

Maar Jacques Claes was niet alleen een spreker van formaat. De gave van het spreken, bij hem die specifieke variant van dat barokke, meeslepende, gedreven, bevlogen spreken, kan maar gedijsen als je ook iets te zeggen hebt. Jacques was eveneens wat men vandaag aan de universiteit een ‘onderzoeker’ noemt, ook al zou hij dat woord niet graag in de mond hebben genomen. Zelf hou ik ook veel meer van de woorden ‘zoeker’ en ‘denker’. Jacques was een zoekende denker – dat is een veel dieper woord dan ‘onderzoeker’ en een zoekende schrijver. Hij was een dieptezoeker onder het oppervlak. Hij had oog voor het detail, maar in de fenomenologische beschrijving van het detail zocht hij stevast het algemene. Hij had oog voor het zichtbare, maar in de fenomenologische beschrijving van het zichtbare zocht hij stevast het onzichtbare. Met die uitzonderlijke gave kon hij voor jongeren werelden openen. Of, zoals hij het omschreef, hun het wonder wijzen. Jacques zocht al sprekend en schrijvend naar het absolute, in al zijn betekenissen, naar het punt waarop tijd en eeuwigheid elkaar kruisen.

Natuurlijk heeft hij veel over onderwijs geschreven. En wie zijn boeken daarover leest, beseft hoeveel behoefte we vandaag aan zijn gedachten daarover hebben, vooral vandaag. Alleen al de titels spreken boekdelen: *Onderwijzen, het wonder wijzen*; *Gezag en zeggenschap*. En natuurlijk heeft hij veel over Antwerpen geschreven, zijn geliefde stad met haar kathedraal die hij niet kon missen, die hij elke dag moest groeten. Zijn allerlaatste boek heet: *De gebeurtenis Antwerpen – hoe het ging en gaat*. Gebeuren was een van zijn lievelingswoorden; de werkelijkheid, zo zei hij, gebeurt aan ons.

Toen Stephan mij mailde over zijn overlijden, ben ik opnieuw gaan grasduinen in twee van zijn boeken die mijn lievelingsboeken zijn: *Psychologie, een dubbele geboorte*. En nog meer: *De wieg van het verdriet*. In de twee prologen tot deze boeken kan je blijven lezen. In het eerste boek roept hij het beeld op van een wandeling van een vader en een zoon. Hand in hand kijken ze naar de bloemen langs de weg. Plots vertragen zij hun gang en buigen zij zich over de bloemen. En nu citeer ik Jacques: “Uit deze benadering groeit een gebaar. Niet zomaar een gebaar. Een gebaar

dat streling heet en uitmondt in de wereld. Het strelen van de bloem, dat deden vader en zoon. Er zijn zoveel strelende gebaren als er te strelen dingen zijn.”

En in het verlengde van die samenspraak tussen vader en zoon is er die tedere inleiding tot het tweede boek, dat handelt over de gevoelens die ons hier en nu overvallen: verdriet en troost. De zoeker naar het absolute die Jacques was, peilt op deze bladzijden naar de diepte van beide gevoelens. Er zijn verschillende vormen van verdriet, schrijft hij. Maar achter elke vorm van verdriet schuilt oerverdriet. Zelf heeft hij dat oerverdriet gevoeld, meer dan eens, en hij ging het bepaald niet uit de weg. Hij schrijft, en elk woord is nu van tel: “verdriet is persé oerverdriet. Verdriet is even universeel als het bestaan zelf.” En ik voeg eraan toe: verdriet kent geen leeftijd, 13 jaar, 92 jaar, het is er altijd, onafwendbaar, ook vandaag, ook hier en nu.

Onder verdriet kan je gebogen gaan, gaat hij verder, je kan zelfs breken. Maar dat deed Jacques niet, ook Lieve niet. Lieve droeg en draagt mijn verdriet, dat heeft hij me vaak verteld, en net uit dat gedragen worden groeit troost.

En opnieuw laat ik hem aan het woord: “Troost ontstaat uit het weten dat verdriet bij het leven hoort, troost is een blijvend gebeuren tussen mensen die weten van elkaars verdriet. Zoals er soorten van verdriet zijn, zijn er soorten van troost.”

Jacques Claes was een fenomenoloog van het verdriet. Bovenal was hij een religieuze fenomenoloog van de weg die leidt van verdriet naar troost. Hij wist, uit de herinnering van verdriet ontkiemt troost. Maar voor de gelovige zoeker die Jacques altijd is geweest, was het de magerste vorm van troost. De herinnering alleen is nooit genoeg, de herinnering is een groot verlangen.

Weer moet ik hem citeren – ik kan niet anders - en opnieuw telt elk woord dat in de volgende passage zijn diepste religieuze weerklink krijgt: “Verdriet is nooit alleen maar puin dat tegen elke prijs moet worden geruimd. Geen steen kan zo puin zijn dat hij niet weer hoeksteen kan worden. Uiteindelijk moet en mag niets teloorgaan. Dat te weten is de onverdroten bron van soelaas tegen verdriet. Dit inzicht voortdurend uitspreken en te horen krijgen is de hoogste troost, dit niet te ontberen voedsel voor de mens, het te troosten wezen bij uitstek.”

Dit inzicht uitspreken, dat was de roeping van Jacques Claes. Dat te horen krijgen is de hoogste troost. Ergens, op het snijpunt van tijd en eeuwigheid, het punt waarnaar Jacques zocht, wandelen nu een vader en een zoon. Hand in hand kijken ze naar de geschapen en scheppende werkelijkheid – hoe ze ging en hoe ze gaat. Het licht streelt hun samen zijn. En alle tranen zijn gedroogd.

em. prof. dr. Guido Vanheeswijck, FLW, UAntwerpen